

MİM KEMAL ÖKE İLE
TÜRK DÜNYASININ DÜNÜ VE BUGÜNÜ ÜZERİNE
SÖYLEŞİ

Erdinç Şahin ALBAYRAK*

Merhaba arkadaşlar, dergimizin üçüncü sayısında ‘Türk dünyası’ ana tamamızdı. Bu bağlamda, söyleşimizi de bu alanda çalışmaları olan, çok değerli akademisyenlerimizden Prof. Dr. Mim Kemal Öke ile gerçekleştirdik. Değerli vaktini bize ayıran hocamızla, Türk dünyasının dünü ve bugünü üzerine bir söyleşi yaptık. Biz sorduk, hocamız yanıtladı, umarım okurken keyif alırsınız.

- Hocam öncelikle yazmış olduğunuz makalelerinizde ve köşe yazılarınızda Türk dünyası üzerine eğiliminiz gözlenmekte. Türk’ün, Türklüğün ve Türk dünyasının sizdeki karşılıklarını öğrenebilir miyiz?

Bendeki karşılığı benim soydaşlarımın bulunduğu yerin benim için özel bir yeri vardır. Milliyetçi bir insanım fakat her milletin haklarına saygı gösteren bir milliyetçiyim. Bunların zenginlik olduğunu her zaman vurgulamış bir bilim ve kültür insanı olmayı amaçlıyorum. Herkesin kendine özgü deseni vardır. Bunlar bir tarafa. Fakat eğer ben bir Türk isem ve dünyanın diğer taraflarında Türkler varsa onlarla yakın irtibat halinde olmak benim için sadece bir hayal değil siyasal gerçekliğe de dönüşmelidir. Bu da zorla değil tabi. Ama biz oturupta AB’yi alkışlıyoruz, ne güzel bunlar ‘bütünleşmeye’ gidiyor bizde böyle olmalıyız diyerek. Kendimizin dışındaki coğrafyalarla kültürel havzalarla birliktelikler inşa etmeye çalışıyoruz. Bunları da yapmayalım demiyorum tabi ki yapalım ama bütün bunları yaparken bizimle hem ülkü açısından hem ulusal açıdan hem dini açıdan paralellikleri bulunan ortak paydaları bulunan topluluklarla neden daha iç içe olamıyoruz diye düşünmeliyiz. Bu, birinin ötekine tahakkümü şeklinde değil ama aynen AB’de olduğu gibi ‘ulus üstü’ bir beraberlik benim ümidim, hayalim gönlümde yatandır. Bu coğrafyaları bilmeyenler bu coğrafyada bulunmayanlar bu sözlerimi yadırgayabilir ama bu sadece Mim Kemal Öke’nin fikri değil o topraklara gittiğiniz vakit (ne zaman giderseniz gidin), ben hepsini ziyaret ettim tüm Türk Cumhuriyetlerini sizi büyük bir coşkuyla sevgiyle aşkla karşıyorlar. Ata yurdumuz bizim, biz oralardan geldik, oralara yönelik bir siyasetimizin olması gayet doğaldır. Bunun

* Trakya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Üçüncü Sınıf Lisans Öğrencisi

geliştirilmesi de bizim üzerimizde bir yerde vazifedir. Kaldı ki bu bir ailenin bütün akrabalarını bir araya toplamak düşüncesinin ötesinde 21. yüzyılın küreselleşen toplumunda da aynı zamanda jeostratejik bir zorunluluktur.

Türk dış politikasının ve Türkiye'nin çıkarlarının başarılı bir şekilde tahsis edilmesi Türkiye'nin küresel bir güç olmasına bağlıdır. Türkiye küresel bir güç olurken bu coğrafyanın desteğini alırsa o zaman AB'ye de çok rahat girer. Latin Amerika veya başka coğrafyalarla iş yaparken bunun avantajını da görür ve bulur.

- 1990'lı yıllarda, Türk dünyası ile ilgili, söylemler ve konular nispeten daha ön planda iken, Ahmet Necdet Sezer'in cumhurbaşkanlığı görevi süresince ve ardından AKP iktidarı ile bu coğrafyaya karşı duyarsızlaşmış bir tavır sergiledi Türk Dış Politikası. Siz bu görüşe katılıyor musunuz?

Doğru. Şimdi bunu söyledikten sonra aklıma geliyor. Ben doksanlı yıllarda gerek Özal'ı gerek Demirel'i, Türk dünyasına üvey evlat muamelesi yapıyorlar diye eleştirdim. Özal bilindiği gibi 21. yüzyıl 'Türk asrı' olacak demişti. Demirel, 'Adriyatik'ten Çin Seddine Türk

dünyası' demişti. O zamanlarda bile bu yeni bir heyecanla, Soğuk Savaş sonrasında azatlığına kavuşan bu dünyaya çeşitli açılımlar getirmişti. Bazı adımlar çok doğruydü bazı adımlarda, zamanlamada hatalar oldu. Ama o zamanlar tabi aynen değindiğiniz gibi bu konuda bir heyecan vardı. Teşvikler vardı ve devlette bu konuda hayli aktifti. Türkiye bu konuda 'büyük ağabey' olarak görülüyordu. Dediğiniz gibi, Sezer'in cumhurbaşkanlığı dönemi ile adeta unutuldu, kabuğuna çekilen bir Türkiye söz konusu oldu. Herhalde bu dönemde de yani AKP iktidarında da farklı öncelikler vardı. Dolayısı ile bu dünya bizim açımızdan belli bir duyarsızlıkla nitelendirildi. Ama ilerisi için ümit var mı? En son yapılan Erdoğan'ın 'Doğu Türkistan' ziyaretini çok olumlu buluyorum. Umarım ki orada soydaşlarımızla buluşmak yeni kapılar açacaktır. Hiç olmazsa o coğrafyalara kayıtsız kalamayacağımızı bize tekrar hatırlatacaktır. Önemli bir adım, çünkü Türk Dünyası dediğimiz vakit, Doğu Türkistan genelde unutulur. Bu isim bile telaffuz edilmez Çin'i küstürmemek için. Çin'i rencide ederek değil ama o topraklarda bizim de 'soydaşlarımız' var ve onların kaderleri bizi de ilgilendirir, onlara ne kadar iyi davranırsanız bizde sizinle o kadar iyi geçiniriz, sizinle ilişkilerimiz o denli artar ki 'artması gerektiğine de' inanıyorum. Çin küstürülmemelidir. Fakat, Doğu Türkistan'daki Türk varlığı bunu çabuklaştırır, kolaylaştırır o açıdan bunu vurgulamak lazım. Türkiye'nin daha akılcı adımlar atması lazım, tabi ki duygusallık her zaman gönlümüzde olsun fakat bu duygusallığı akılcı politikalar ile süsleyerek biz oralara açılımımızı gerçekleştirelim ki Özbekistan'da olduğu gibi herhangi bir şekilde tersliklere yol açmasın.

- 1993 yılında, Alparslan Türkeş'in başlatmış olduğu 'Türk Kurultayı' 2000'lerde kesintiye uğradı. 2006 yılında yeniden faaliyet göstermeye başladı bu kurultay. Bu çalışmaların önemi ve işlevselliği ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?

Türkiye Cumhuriyeti her platformda Türk dünyası ile ilişkilerini arttırmak durumundadır. Burada da bilimsel olarak meseleye bakacak olursak, biz AB öğretiyoruz. AB bütünleşmesini öğretiyoruz, bütünleşme teorileri öğretiyoruz. Biz bunları, Avrupa'nın tarihini, genel kültür olsun diye öğretmiyoruz. Bunları öğretmemizin arkasında bütünleşme için hangi adımlar atılabilir, farklı coğrafyalarda da bütünleşme kuramları nasıl esnetilip nasıl AB'nin tecrübesinden yararlanıp kendi dünyamızda adımları sıklaştırabiliriz, bunun muhasebesi yapılarak gerçekleştirilmelidir. Ben bunu çok önemsiyorum. Dolayısıyla özellikle Türk dünyası, ben Türk insanını tanıyorsam o zaman birliğin burada Avrupa'nın aksine sosyoekonomik kıstaslardan ziyade kültürel kriterlerin daha önemli olduğunu düşünüyorum, adım adım bizi götürececek birliğe. Onun için entelektüel düzeyde ve kültürel bağlamda

kurulacak hem devlet marifetiyle hem de sivil toplum eliyle kurumsallaşmanın bütünleşmeye çok yardımcı olabileceğini ve ilk adımda düşünülmesi gerektiğini vurgulamaya çalışıyorum. Çünkü diğer kıstaslara baktığınız vakit jeostratejik kıstaslara, politik elementlere veya sosyoekonomik birlikteliğe giden adımlara. Bunları bizden daha iyi yapacak olanlar da vardır. Yani ABD, Rusya potansiyeli itibariyle o dünyanın çıkarlarını çok daha fazla korumak durumundadır. Ama kültür konusuna geldiğimizde, kimse bizi vuramaz. Yani orada bizim avantajımız var, dolayısıyla biz burada mukayeseli avantajımızı kullanmak mecburiyetindeyiz. Bu da kültürel alanda olur. Dolayısıyla Alparslan Bey'in bu konudaki atılımının çok önemli olduğunu düşünüyorum. Önce zihinlere hitap edeceksiniz, gönüllere hitap edeceksiniz. Kültürel birlik çok önemlidir.

- Mevcut literatürde 'Türk Dili Konuşan Ülkeler Zirvesi'nde (1992 Ankara Zirvesi) Türkiye Cumhuriyeti'nin 'ağabey' rolündeki yaklaşımı, diğer Türk Cumhuriyetlerinin kaçıışı ile sonuçlandı gibi bir izlenim oluştu. Bu konudaki fikirleriniz nelerdir?

Doksanlı yıllarda, ben Türk dünyasına turist olarak gitmedim. Dış İşleri Bakanlığında danışmandım, Özal ve Demirel dönemlerinde. Özal'a direkt danışmanlık yaptım. Demirel ile birlikte gittiğimiz ziyaretlerde bize ' ağabey ' derlerdi. Yani biz takmadık bu ismi ve onlara da bu konuda baskıda bulunmadık. Onların bizi layık gördüğü bir ifadeyi kullanmaktan ne için çekince duyalım? Bu konudaki eleştiriler de önce Türkiye içinden geldi. Türk Dünyası ile Türkiye'nin iş birliği içinde olmasını içine sindiremeyen bazı kesimler oldu. Türkiye'nin bu coğrafyayı tahakküm altına alacağını iddia ettiler. Dolayısı ile bu coğrafyalarda 'acaba Türkiye'nin böyle bir amacı mı var? ' kuşkusunun uyanmasına sebep oldular. Yani kendi kuyumuzu kendimiz kazdık. Fakat tüm bu şüphelere rağmen hala bize ' ağabey ' diye hitap ediyorlar. Biz, laikleşmede, modernleşmede, demokratikleşmede, iktisadi alanlarda onlardan daha güçlüyüz, takvimsel açıdan birikime sahibiz. Ağabeyliğimiz buradan geliyor. O topraklarda çıkarı olan devletler onları yutmadan 'yeni sömürgeciliğin' piyonları haline getirilmeden Türkiye'nin onlara ağabeylik yapması bir şekilde caydırıcılıktır ve korumacılıktır. Doğru olanı da budur. Biz onlar için canımızı veririz. Yapılan hatalar olmadı mı? Tabii ki var. Onların bize göstermiş olduğu yakınlığı istismar etmek isteyen bir takım iş adamları çıktı. Bu maalesef bizim acımızdır. Bunlara bir şekilde engel olunmaya çalışıldı. Onun dışında o coğrafyadaki devletler bağımsızlıklarını kazandılar. Fakat bağımsızlıklarını kazanmaları rejimlerinin değiştiği anlamına gelmedi. O zamana kadar Komünist Partisi'nin genel sekreteri olan devlet başkanları, bir anda bağımsız yeni cumhuriyetlerin devlet başkanı oldular. Türk

dünyasında rejim, en son değişti. Balkanlarda olsun, Orta Avrupa'da, Kafkaslarda olsun, Sovyetlerin çözümlmesinden sonra daha hızlı liberalleşme başladı, yoğun baskı altında geçen dönemden sonra, bir anda özgürleşme sağlandı. Buna uyum sağlamak kolay değildi. Burada bir ikilem doğuyordu Türkiye Cumhuriyeti için. Mevcut ve hala diktatör olan liderleri kabul edip hatta onlara meşruluk kazandırarak mı dış politikanızı ayarlayacaksınız? Yoksa bu topluluklar içerisinde bağımsızlık yönünde, değişme yönünde ciddi gayretleri olan muhalefeti mi destekleyeceksiniz? Uzun vadede düşünürseniz, ikinci seçeneği gerçekleştirmeniz lazım. Kısa vadede düşünürseniz, birinci seçeneği uygulamanız lazım. İşte bu Türkiye'nin çok ciddi bir açmazıydı. Türkiye her ikisini de yapmaya çalıştı. Bir yandan biz iç işlerinize karışmayız, yönetimlere müdahale etmeyiz dedi. Ama bir yandan Türkiye'nin içindeki bazı kesimler, o bölgelerdeki muhalefetle işbirliği yaptılar, temas kurdular. Bunun yapılması yanlış değildi. Ama onların da bizi anlaması mümkün değildi. Amerika bunu yaptığında göze batmıyor, Türkiye yaptığında neden eleştirilsin ki bu politika? Bugün Suriye ile olan ilişkilerimizde de bu açmaz söz konusu. Türk coğrafyasında batılı güçlerinde, bağımsızlığını yeni kazanan bu devletlerin aklını çelmede geri durduğu söylenemez. Türkiye aleyhine fikirler enjekte etmeye çalışmıştır bu devletlere batılı güçler. 'Bizim ekonomik imkânlarımız daha fazla, biz size daha fazla imkanlar verebiliriz' demişlerdir.

- Türk coğrafyasını tanımlayan çeşitli kavramlar var ve bir karmaşa söz konusu. ' Türk Cumhuriyetleri, Orta Asya, Türkistan vb.'. Uygun olan kavram 'Türkistan Cumhuriyetleri' iken, bunu kullanmaktan kaçınan bir basın ve aydın kesimi var. Bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Söyletmek istediğiniz şeyi hemen söyleyeyim. Burası 'Turan'dır. Bu geçmişte bir takım güçlerin hoşuna gitmedi diye biz bunu zikretmekten geri duracak değiliz. Coğrafya olarak doğrusu da budur. Baktığınız vakit eski coğrafya kitaplarında burası Turan diye geçer. Bizim literatürümüzde ve mitolojimizde de Turan vardır. Hadi Turan'ı kullanmayalım ve yerine başka bir şey kullanalım dersek, burası Türkistan'dır. Ben Turan'ı yeğlerim fakat Turan dediğiniz vakit, 'ırkçılar, kafatasçılar' geldi, söylemleri ile karışlıyorsunuz. Her şey kirlendi artık Ergenekon'da kirlendi. Kavramlar kirletildi. Fakat bu değerleri, bu kavramları atıp da yerine başka değer ve kavramlar getirecek halimiz yok. Bunları ancak dezenfekte edebiliriz. Ben dezenfekte edilip kullanılmasından yanayım. Bu kavramların temizlenip, içleri doldurulup yeniden siyasi hayatta yerlerini bulması gerekir. Büyük bir Turan İmparatorluğu

düşlemiyorum ama Avrupa Birliği bugün hangi çizgiye gelmişse bizim de ata yurdumuzda benzeri ilişkilerin olmasının bize çok görülmemesinin gerektiğini düşünüyorum.

- Türk Dış Politikasında, 'Sıfır Sorun', 'Proaktif Politika' ön planda. Türkiye her yer ile ilgilenen fakat gerçekte hiçbir yerle ilgilenmeyen bir görüntü çizmekte. Ortadoğu, Kafkasya, Türk Cumhuriyetleri bu politika bağlamında nerede konumlandırılmalıdır?

Davutoğlu'nun stratejik derinliği, genel konsept olarak 'sıfır sorun' politikaları vs. için çok doğrudur. Onu eleştirenlerin gözünden bakıldığında, şu anda komşular ile yaşanan sorunlar, Suriye ile savaşın eşliğine gelmesi, eleştirenlerin haklı yanlarını ortaya koyar. Peki, gerçek nerededir? Türkiye'nin dış politikası çok zordur. Türkiye'nin dış politikasını bir yörüngeye oturtmak çok zordur. Önce bunu fahmetmek gerekir. Soğuk Savaş döneminde, Batının güdümünde gidiyorduk, dış politikamızı tabiri caizse otomatik vitese bağlamıştık, Batı hangi kararı alırsa bizde onu destekliyorduk. Fakat artık o günler geride kaldı. Artık Türkiye, anayasal bütünlüğünü, toprak bütünlüğünü muhafaza etmek için, küresel bir güç olmak zorundadır. Burası çok önemli ve tekrar vurguluyorum, Türkiye Cumhuriyeti, bağımsızlığını, anayasasını, toprak bütünlüğünü koruyabilmek için, küresel bir güç olmak mecburiyetindedir. Türkiye küresel bir güç olabilir mi? Bu soru çok yanlış. Küresel bir güç olmayıp, birilerine yamanıp, mandacılık ile bu işi götürelim, AB ile seviyeli birlikteliğimizi sürdürelim. Bu çok yanlış ve bu olmaz işte. Bunu yapmak istiyorsanız yapın ama Türkiye'nin coğrafi konumu, jeostratejik yapısı buna elvermez. Türkiye'nin dış politikası çok boyutlu olmalıdır. Türkiye çok güçlüdür. Lakin önce kendi içinde birliği sağlanması lazımdır.

- Doksanlardan sonra, Türksoy, TİKA, Avrasya Türk Yazarlar Birliği'nin Türk Dünyası bölgesine yönelik çalışmalarını nasıl buluyorsunuz? TİKA'nın bu günlerde politikalarını Afrika'ya doğru kaydırmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bende şaşırdım, TİKA'nın Afrika'ya yönelik politikalarına. Fakat son zamanlarda takip edemedim. Bu çerçevede yapılması gereken şey önce Özbekistan ile ilişkilerimizin düzeltilmesi, Türk dünyasına açılımların ivme kazandırılması yeniden bir birleştirici model içerisinde ele alınması gerektiğidir. Kurumların kurulmasının pek bir önemi yoktur. Onların ne kadar işlevsel olduğu önemlidir. Türkiye'nin bu konulara ayırdığı fonlar önemlidir. Ben dünyayı anlamak için, televizyondan çeşitli dünya kanallarını seyrediyorum. TRT'nin 16

kanalı içerisinde, Türk dünyasının ata yurduna ilişkin bilgilerin olduğu bir televizyon kanalına sahip değiliz. Bunun yapılması lazım.

- Avrupa toplumlarına, ABD'ye 'iyi' görünmek adına, Türk dünyasında bizi ilgilendiren birçok konuda ya tepkisiz kaldık ya da yeterli tepkiyi veremediğimiz dönemler oldu. Sizce bugünde bu durum aynı mıdır?

AB kımıldamak istemiyordu ve tuttuğu başka ülkeler vardı. Türkiye çevrelenmiş vaziyetteydi. Yunanistan ve Rusya ittifakı, Türkiye'yi bu ittifakın baskısı altına almıştı. Türkiye'yi abluka altında tutarak kendileri Kırgızistan'da rahatça insanları kesebilecek pozisyon bırakmıştı.

Türkiye'de doğu-batı koridoru adı altında Bulgaristan, Arnavutluk, Makedonya'yı içine alacak ikinci bir hatla bu oluşumu hançer gibi kesmeye çalışmıştır. ABD araya sokulmuş ve bir adım atması beklenmiştir. Günümüzde dünya Büyük Kürdistan'ın kuruluşuna adım adım ilerliyor. Türkiye bir yandan yurtdışına açılırken bir yandan da kendi coğrafyasını, tapusunu muhafaza etmekte güçlük çekiyor. Bizim tepkimizi kısıtlamaya çalışıyorlar.

Türkiye tabi ki ABD ile özel ilişkilerde olacaktır. Türkiye AB'nin içinde olmalıdır ancak tek alternatif olarak bunu seçmemelidir. Türkiye'nin kesinlikle İslam dünyasında ağırlığı olmalıdır. İslam'ı Araplara veya İranlılara bırakamayız. Son yıllarda Arap dünyası ve İran'da çıkan tezahürler İslam'ı karalama çalışmalarıdır. Türkiye'nin İslam dünyasının sözcüsü olmasının İslam adına da yararı vardır. Burası Hz. Mevlana'nın topraklarıdır. Buradaki Türk tasavvufunun ocağı Hoca Ahmet Yesevi'den gelmektedir. Bu yaşayış biçimini, hoşgörüyü, aşkı dünyaya vermeyip ne yapacaksınız? O zaman ABD'nin İslam'a karşı örtülü mücadelesi devam edecektir. Bu nedenlerden Türkiye'nin İslam'a sahip çıkması gerekmektedir.

Türk dünyası, öncelikler listesinde ilk sırada olmalıdır. Türk dünyası bizim soydaşlarımız, kardeşlerimizdir. Onlarla birlikteliğimiz ne kadar gelişirse o ölçüde Türkiye'nin İslam dünyasındaki ağırlığı dolayısıyla da AB'ye girme şansı artar. Türkiye AB'ye teslim olmuş bir şekilde giremez. Türkiye gücünü bu iki coğrafyadan almalıdır. O zaman asıl onlar gelir ve sana ihtiyacımız var der. Uluslararası ilişkilerde karşılıklı taviz, anlaşma, uzlaşma vardır. Onlarla pazarlık gücünüzü arttıran bir konuma gelirsiniz. Peki bütün bunları nasıl yaparsınız? Bütün bunlar çok ülkücü gözükür ama bunları yapmak için tarihi, felsefeyi, genel kültürü, Türklüğü, dünyayı bilen, geleceği çözen iyi uygulamacılar olması lazım. Türk Dış İşleri Bakanlığının kadim, iyi tecrübeye sahip olduğunu düşünüyorum.

- Türkiye Cumhuriyeti'nde bugün geldiğimiz noktada, Mustafa Kemal Atatürk'ün, kapsayıcı bir üst yapı olarak tasarladığı 'Türklük' kavramı, bugün 'Lazlık, Çerkezlik, Kürtlük vs.' gibi, etnik bir kimlikmiş gibi algılanmakta. Siz bu tespite katılır mısınız?

Bugün Türkiye'de yapılması gereken çalışma budur. Milliyetçilik olduğu yerde kalmaz. Herkes kendi etnik çerçevesinde bulunuyor ancak hepimizi bir şemsiye altında toplayacak bir çalışma yapılmıyor, yapılması da belki istenmiyor. Bizim bir sıkıntımız var. Biz kendimize Türk vatandaşı Türk'tür diyoruz gidiyoruz. Türk dünyasına açılım yapıyorsun bunu yaparken de Özbek kardeşim benimle geliyor ben Özbek'im diyor. Sen Türk değil misin? Türk'üm. Aynı şeyi Kırgız için de söyleyebiliriz. O zaman Türk'ü bir kademe yukarı almak mecburiyetindeyiz. Öyle olunca biz kendimize ne diyeceğiz? Ama bu ciddi bir sorun ve üzerinde durulması gerekir. Bunun geçiş döneminde bazı sancılar olacağını bilip ona göre davranmak gerekir. Bence Türk dünyasının âlimlerinin bir araya gelip bu sorunu çözmesi gerekir. Ben buna isim olarak 'Turan' adını koyarım. Bunun da Türkiye açısından bir sorun oluşturabileceğini düşünmüyorum. Benzeri bir açıdan bir kavrama ihtiyacımız olduğu kesin. Burada 21.yüzyıl milliyetçiliği neye dayanmalı diye sorduğumuzda "kişilik, kimlik ve ruhtur". Bir milleti asıl millet yapan kimlik meselesidir. Kimlik, ulusal yapınızı belirleyen kültürünüzdür. 21.yüzyıl kültür sorunudur. Bu yüzden alt yapı-üst yapı kavramları oluşuyor.

- Doğu Türkistan meselesi yıllardır kanayan bir yara olarak rafta durmakta. Bu meselenin çözümü için, Türkiye'nin pasif olması, Çin'in PKK kartını oynamasından çekindiği için mi yahut siyasi liderlerin ilgisizliğinden midir?

Kesinlikle Çin'in PKK kartını oynamasından çekindiğimizden kaynaklanıyor

- Dünya üzerinde yaklaşık 250 milyonluk bir Türk nüfusu var. Türk Cumhuriyetleri ile birlikte hareket edilip, BM'de daimi temsilcilik elde edilebilir mi? Dünyada huzur ve barış ortamının sağlanmasında, Türklerin rolü size hangi boyuttadır?

Burada yapılacak o kadar şey var ki. Avrupa'nın hangi ülkesine gidilirse gidilsin pasaport kontrolünde 'Türk dünyası' yazılmalı yani bu göstergeyle olmalı. Ufacık bir şey radyo, televizyon, vs. düşünüldüğünde yapılacak küçük jestler var. Kademeli olarak açılması gerekir. Kimseyi ürkütmeden, kızdırmadan yapılmalıdır. Bu bir plandır.

- Son olarak 2050 yılına uzanan bir yansıtım çalışmasında Türkiye'yi ve Türk Cumhuriyetlerini nerede görüyorsunuz?

Türk dünyasına bakıldığında biraz Türk insanını tanımak lazımdır. Bizde çok peşin hükümler vardır. Mesela 'Arap Baharı' üzerinde durulduğu vakit Araplar demokrasi isteyebilir mi, muhakkak arkasında ABD vardır gibi peşin hükümler görürüz. Bunlarda insan bunların da demokrasi ihtiyaçları vardır. Aynı şeyi Türk dünyası için de söyleyebiliriz. Türk dünyasının dünyadaki bu özgürlük ateşinden etkilenmeyeceğini düşünmek Türk insanına hakarettir. Türk dünyası boyunduruklarını mutlaka atacak ve layık olduğu yere gelmek için çalışacaktır. Kim engel olmaya kalkarsa kalksın 2050'lere doğru giden yıllar içerisinde Türk dünyasının bireysel topluma çok itibarlı bir konum katacağını ben düşünüyorum.